

Com volem que sigui la professió docent?

Seminari dut a terme en el marc de la presentació a Barcelona del nou informe de la Comissió Europea, «*The Teaching Profession in Europe*».

Perspectives Internacionals d'Educació - 10 de desembre de 2015

Conclusions

Autors: Enric Prats, Montse Ros, Miquel Martínez, Ana Marín, Marc Fuster i Marc Lafuente

La presentació del nou informe de la Comissió Europea, «The Teaching Profession in Europe», ha permès debatre sobre la situació del professorat a Catalunya amb la participació de diferents representants del món educatiu. Amb una presentació inicial de Peter Birch, coordinador de política educativa i anàlisi de sistemes de la Comissió Europea, la reflexió ha girat al voltant dels interrogants següents: Com es troba la professió docent a Catalunya y Europa? Quines són les condicions idònies per exercir la docència? Com ha de ser la formació del professorat? Es mereix la professió docent el reconeixement social que té?

El debat ha estat conduït per Enric Prats, professor de Pedagogia Internacional de la Universitat de Barcelona i coordinador del Perspectives Internacionals d'Educació sobre l'informe TALIS 2013 (Enquesta Internacional sobre Ensenyament i Aprenentatge de l'OCDE), Montse Ros, secretària de Política Educativa de Comissions Obreres, y Miquel Martínez, catedràtic de Teoria de l'Educació de la Universitat de Barcelona i coordinador del Programa de Millora i Innovació de la Formació de Mestres (MIF) promogut pel Consell Interuniversitari de Catalunya.

La importància del professorat com a peça clau de la qualitat del sistema educatiu ocupa i preocupa els poders públics. L'informe “**The Teaching Profession in Europe**” se centra en la relació entre les polítiques que regulen la professió docent i les actituds, pràctiques i percepció dels docents. L'informe combina informació qualitativa sobre les regulacions de cada país amb informació estadística extreta de l'informe de l'OCDE TALIS 2013, i aporta dades comparatives de 35 estats europeus, extretes d'altres informes d'Eurydice i dades d'Eurostat.

Tant la Comissió Europea com el Consell de la Unió Europea han destacat la necessitat de millorar

la formació del professorat, reforçar el seu desenvolupament professional i el compromís ètic amb l'educació com un bé comú, i augmentar l'atractiu de la seva professió, com una mesura més en la modernització dels sistemes educatius a Europa per tal d'assolir les noves demandes i necessitats socials. Aquest estudi recomana millorar la cooperació professional i l'intercanvi de coneixements i de pràctiques innovadores entre el professorat europeu.

Entre algunes de les conclusions d'aquest estudi destaquen el següent:

- La professió docent està formada principalment per dones
- Es tracta d'una professió amb un cos professional en procés d'envelliment i amb molta experiència
- En dos terços dels països europeus, els docents novells disposen d'acompanyament i formació addicional (fase d'inducció)
- Els professors demanen més formació continua en nous mètodes didàctics innovadors i no tant en la seva matèria
- Menys d'un terç dels professors europeus han fet estades professionals a l'estranger
- L'atractiu de la professió docent varia considerablement entre els diferents països i és multicausal: condicions laborals, col·laboració entre professors, sistemes d'avaluació...

Per tot plegat, la situació laboral del professorat, la seva formació i el prestigi de la professió planteja els interrogants següents: És la docència una professió atractiva avui en dia a Europa? Treballa el professorat en les condicions adequades? Respon la formació a les necessitats del sistema? Quin és el grau de reconeixement social de la professió docent? Quines són les mesures dels països europeus per millorar la qualitat de la formació inicial i permanent del professorat? Quins són els models més exitosos de formació del professorat a Europa? Quin és l'impacte de la feminització en la professió docent? Per encarar les demandes que la societat realitza a diari a l'escola, el professorat treballa en les millors condicions? L'avaluació actual, contribueix a incentivar les bones pràctiques d'innovació pedagògica del professorat? En un context d'ajustaments pressupostaris, les polítiques públiques tenen prou en compte el desenvolupament professional de mestres i professorat? Quin és el grau de confiança social en la professió docent? Com afecta tot plegat a la qualitat de l'educació?

Aquests interrogants han estat ben presents els darrers temps en multitud de debats i informes apareguts a Catalunya. En concret, sense pretensió d'exhaustivitat, se'n poden recollir els següents:

- Informes i activitats sobre polítiques de professorat (F. Bofill)

- *El professorat i el Sistema Educatiu Català. Propostes per al debat.* Martínez, 2008.

- *El professorat de Catalunya*. Pedró, 2008.
- *El benestar als centres i en el professorat. L'estat de l'educació a Catalunya. Anuari 2011*. Longás & Martínez, 2012.
- *Quins lideratges cal promoure en el professorat i l'alumnat?* Debat. Fundació J. Bofill, 2012.
- *El professorat treballa en condicions adequades?. TALIS 2013*. Prats, Tey & Marín, 2014.
- *Qui ha de promoure el compromís ètic del professorat?* Debat. FMRP i Fundació J. Bofill, 2014.
- *Les expectatives del professorat, clau de l'èxit educatiu?.* Debat. Fundació J. Bofill, 2015.
- *Què funciona en educació? Incentius econòmics per al professorat*. Escardíbul, 2015.

- L'informe d'Eurydice "The Teaching Profession in Europe" presenta dades referides als temes següents:

- Condicions sociodemogràfiques i laborals del professorat
- Formació inicial i accés a la professió
- Carrera professional
- Mobilitat transnacional
- Atracció de la professió docent

Per a l'anàlisi i el debat a Catalunya, les persones convidades s'han agrupat en tres grups: a) sobre les condicions laborals del professorat; b) sobre la formació del professorat; c) sobre el prestigi social de la professió docent. Els apartats següents recullen les conclusions a què ha arribat cada un dels grups.

A. Sobre les condicions laborals del professorat

En els darrers anys, les condicions laborals de la docència han experimentat un enduriment acusat. L'augment de tasques dels docents, l'aplicació de mesures de contenció pressupostària, el poc suport i, fins i tot, la desconfiança mostrada per les administracions amb les darreres iniciatives legislatives, a més d'una certa indiferència de la ciutadania, fan de la tasca docent una activitat aparentment poc estimulants i farcida de dificultats. Les dades dels informes relaten una alta

feminització de la professió, un envelliment progressiu i una manca de relleu amb fornades joves, que entra a la professió amb condicions laborals molt precàries i amb poques garanties de futur. El nombre d'hores lectives, el calendari laboral i escolar, la progressió salarial i les condicions de jubilació també són aspectes estudiats pels informes internacionals, però manquen dades oficials sobre la salut laboral del professorat. La qualitat de l'educació pot quedar afectada per les condicions laborals en què es du a terme la docència i convé pensar si no caldria incidir de manera decidida en polítiques públiques que dignifiquin la tasca docent.

El grup parteix dels interrogants següents:

- En termes de política educativa, quines mesures concretes caldria implementar per millorar les condicions laborals del professorat?
- Com afecten aquestes condicions en la salut física i mental del professorat? Com es poden superar aquests dèficits en salut laboral dels docents?
- Des del punt de vista de la identitat professional, quines mesures caldria posar en marxa per incrementar l'autoestima professional?

Les conclusions del grup s'agrupen en els dos àmbits següents:

1. Un primer grup de conclusions fan referència a la gestió del temps. Cal augmentar els recursos per poder treballar en equip, temps i espai per reflexionar. S'han de fer servir espais d'experiències i compartir classes, demanar i convidar entrar a la gent a l'aula, la sessió clínica i la supervisió. Compartir coses que funcionen i que no funcionen. No sentir-se sol i compatir experiències. En l'horari del professorat també ha d'incloure aquest espai de compatir. En concret, les conclusions fan referència als punts següents:

- a) Tenir més temps per formar-nos. No ens sentim prou formats per entomar les dificultats a l'aula, com ara la multiculturalitat, les conductes disruptives i les necessitats educatives especials.
- b) Tenir més temps per fer equip. Relacionar-nos i no sentir-nos sols davant de la presa de decisions, decisions importants que són ràpides i quotidianes; com més treball col·laboratiu augmenta la qualitat del sistema, agilitza la responsabilitats a l'hora de decidir i dona seguretat.
- c) Tenir temps per cuidar-nos. Cuidar-nos en relació amb l'estrès, a la pressió social i professional i tenir temps de reflexionar sobre la pràctica, però no només d'una manera cognitiva, sinó també des d'una part afectiva i emocional. Això ens fa guanyar qualitat en la nostra vida.
- d) Tenir temps per alinear objectius. Per saber què hem de fer, quina és la nostra missió. Si no tenim el cap clar, es pateix molt.
- e) Evitar la concentració de l'alumnat amb dificultats, ja que això complica la tasca.

- f) Adequar les condicions laborals al professorat que per edat no pot treballar la jornada sencera, tot i que la seva aportació d'expertesa és un valor afegit per al sistema. Donar l'oportunitat de tenir una dedicació menor i aprofitar-los per fer de mentors, això implicaria un reconeixement cap al professorat.

2. Un segon grup de conclusions fan referència a l'empoderament del professorat i del centre, al lideratge, la presa de decisions més col·lectives per descarregar el rol individual. En concret, les conclusions fan referència als punts següents:

- a) Participar en la presa de decisions i que s'escolti al professorat.
- a) Tenir representació col·lectiva i sindical, per evitar la desprofessionalització del docent, que dissipa el paper, la paraula i la importància del docent.
- b) Tenir una retroalimentació de la feina, no només negatiu, sinó també positiu. Aquesta avaluació no ha de ser només del centre sinó també de la comunitat educativa (alumnes, ex-alumnes, pares, iguals, col·legues,...). Això incideix en l'autoestima del professional ja que no veiem quin és el nostre producte final.
- c) Tenir possibilitat d'incentivació salarial que dóna prestigi, valoració i un major compromís per part del treballador.
- d) Autonomia de centre en la presa de decisions.
- e) És important poder organitzar-se i organitzar-se de manera eficient.
- f) Rebre, com el cas del professorat, una avaluació com a institució. Saber si el centre està fent bé les coses ajudarà a la motivació institucional i conseqüentment a l'ambient de treball.
- g) Esdevenir un centre formador, tant de rebre estudiants en pràctiques, com a professionals novells, com de la pròpia pràctica del centre. Aquests tres inputs serveixen per anar aprenent perquè s'investiga i es reflexiona sobre el que es fa. En aquest sentit, s'ha insistit en la necessitat de fer estudi de casos i de treballar amb els iguals.

B. Sobre la formació del professorat

Sembla reconegut que un dels pilars per a la millora de la qualitat educativa és la millora de la formació del professorat. La formació inicial del professorat de secundària mostra una gran varietat en termes comparatius en tota Europa i es tendeix a una formació universitària de màster en una bona part de països. Un dels reptes del sistema educatiu és atreure talent i captar estudiants amb un cert

compromís socioeducatiu. L'establiment de requisits més selectius pot incrementar el prestigi dels estudis i alhora pot inhibir estudiants amb resultats acadèmics poc brillants, però sembla indubtable que pot modificar la composició sociodemogràfica dels futurs docents. Així mateix, els debats actuals en formació de professorat se centren en la integració teoria i pràctic, el pes del component pràctic i la formació pedagògica, a banda de la necessària competència en àrees curriculars específiques i la formació dels formadors dels futurs docents. Els informes internacionals detecten una necessitat de més formació en aspectes pedagògics i pràctics per part dels docents. En aquest context, es posen a debat la conveniència dels sistemes d'inducció, residència o acompanyament del professorat novell, estretament vinculats amb el model de desenvolupament professional i formació permanent dels docents.

En aquest sentit, el grup parteix dels interrogants següents:

- Quin és el model de formació idoni per al professorat que necessita el sistema educatiu actual? Quin sentit tindria introduir un MIR docent, o any d'immersió en un centre, i en quines condicions?
- En quina mesura les universitats preparen prou bé el futur professorat? Cal incrementar els nivells d'exigència en els estudis?
- Quines iniciatives concretes cal posar en marxa per millorar la formació permanent?

Les conclusions del grup s'agrupen en les propostes següents:

1. Avançar cap a una estructura del model formatiu dels docents més comprensiu i comú per a tota l'educació bàsica. Es constata una diferenciació de model formatiu inicial dels docents entre educació infantil/primària i la secundària obligatòria que no té gaire sentit. Hem d'avançar cap a un model que no generi aquesta distinció tan radical. No obstant, aquest model sí hauria de contenir diferents itineraris per diferents perfils de docents. Cal assolir nivells de dominis de continguts propis de la formació de secundària, amb nivells de professionalització més propis de la formació de primària. Aquest model també hauria de comptar amb una avaluació externa d'impacte de la formació inicial.

2. Promoure un model de formació contínua a partir de conrear experiències d'innovació i creació de xarxes entre docents i centres. Cal avançar cap a un model de formació més informal i més centrada en la realitat del docent. Cal promoure espais de col·laboració i treball en equip orientat a la millora de la docència. Aquest model de formació ha de fomentar que els propis docents sàpiguen i puguin utilitzar la recerca per prendre decisions informades sobre la pràctica. També seria bo poder copsar l'efectivitat dels processos de formació a través de l'avaluació externa de transferència i d'impacte.

3. Cal vertebrar la formació al voltant de la pràctica. Es constata la necessitat d'enfortir el component pràctic de la formació dels docents. Cal generar i desenvolupar programes d'inducció profes-

sional, on s'acompanyi el docent en la seva tasca i se li pugui donar un feedback instructiu, especialment a les primeres fases de la seva vida professional. Per tant, cal assegurar que el docent té un mentor, i que el mentor té el temps, l'espai i la disposició favorables per ajudar-lo.

4. Cal transformar el model formatiu, donant-li un enfocament més integral, competencial i orientat a la millora de les habilitats per als docents. Es fa palesa la necessitat d'anar més enllà de la formació basada en continguts i adoptar realment un enfocament orientat a desenvolupar les competències del docent. Aquest model ha de tenir una visió integral del docent, i ha de generar una capacitat reflexiva i un compromís ètic absolutament necessaris en el món educatiu. Cal desenvolupar majors nivells d'experiència, tant pel que fa a la selecció dels docents quan volen iniciar estudis de formació del professorat, com en la seva avaluació dels aprenentatges durant aquests estudis.

5. Cal millorar la qualitat dels formadors dels docents. Cal assegurar que aquests formadors tenen una experiència del món educatiu real. A més, és molt important que els nostres formadors estiguin connectats amb la recerca i que puguin mostrar les tendències innovadores i efectives que es puguin estar utilitzant en el món educatiu. Els formadors de docents han de predicar amb l'exemple i han de fugir de models transmissius en la seva docència.

6. Cal generar canvis en els marcs legals i culturals de les institucions implicades en la selecció i formació dels docents. Si volem canvis realment transformadors, hem d'anar més enllà de la realitat donada. Si volem millorar la formació del docent hem de transformar les institucions implicades, imaginant i pensant en sistemes ideals. Els canvis només seran profunds si aconseguim generar canvis en el seu marc legal i molt especialment, en els seus costums, hàbits i valors.

C. Sobre el prestigi social dels docents

La professió docent presenta bons resultats en la majoria d'estudis demoscòpics que mesuren el seu prestigi social, en comparació amb altres professions. Són dades que presenten una certa estabilitat al llarg del temps però que contrasten amb la poca consideració que percep el professorat. Els informes recullen la baixa autoestima professional dels docents, que pot ser el reflex d'un baix prestigi social soterrat que no apareix a les enquestes. Aquí hi tenen una influència notable les polítiques públiques dutes a terme els darrers anys i, per suposat, el relat mediàtic sobre la professió docent que s'hagi pogut instal·lar a la societat. Una de les conseqüències directes del deteriorament aparent del prestigi social podria ser la manca de confiança dels poders polítics i també la poca atracció que pot presentar la docència a estudiants més ben preparats des del punt de vista acadèmic.

El grup parteix dels interrogants següents:

- Com s'explica el diferencial que mostren les dades entre la baixa autopercepció social del professorat i el bon nivell de prestigi que mostren les enquestes? Hi pot haver un discurs soterrat contrari o de

desprestigi de la professió docent?

- Quins actors socials tenen una més alta responsabilitat en el grau de prestigi social del professorat? En particular, quin compromís haurien d'assumir els poders polítics per afavorir i donar suport a iniciatives de millora en aquest àmbit? Quin ha de ser el paper dels mitjans de comunicació? Quin és el grau de responsabilitat del mateix professorat i de la resta de professionals (administració, acadèmics, etc.) per millorar el prestigi de la docència i l'educació?
- Quins aspectes fan atractiva la professió docent? Quins aspectes la fan gens atractiva? Com poden incidir els serveis d'orientació i el professorat de secundària en el reconeixement social i el prestigi dels docents, i fer més atractiva la professió docent ?

El grup arriba a les conclusions següents:

1. Obrir portes i finestres. La millor manera de combatre la desconfiança, la desinformació o les falses expectatives respecte els docents i els centres educatius és que aquests siguin espais completament transparents, que no amaguen res. Ans al contrari, hem de demanar als centres que s'exposin, que convidin al conjunt de la societat a entrar dins les aules, i que surtin ells també al carrer i es relacionin amb el seu entorn.
2. Consensuar un discurs comú sobre per què ha de servir l'educació. Per ser capaços com a societat de valorar el funcionament del nostre sistema educatiu i la qualitat dels nostres mestres, cal definir conjuntament què entenem per educació i per qualitat educativa, què n'esperem del nostre sistema educatiu, i quin paper hi juguen els docents, que de ben segur serà un paper rellevant (i això també convé recordar-ho).
3. Autonomia dels centres i el professorat. Part de la crisi d'autoconfiança del professorat que reflecteix l'informe Eurydice té a veure amb el fet que l'activitat del professorat està fortament intervinguda per tot tipus d'actors externs a la professió, sigui a través d'una avaluació plantejada excessivament com a control, o de regulacions a vegades massa restrictives. Un sistema educatiu eficaç necessita cert grau de confiança, i un professional cert marge d'espai per fer la seva feina (òbviament, aquest és un punt que ha d'anar vinculat a la qüestió anterior sobre la formació i qualificació dels professionals).
4. Reforçar el compromís ètic. Un professorat més autònom ha de ser també un professorat compromès amb la qualitat de la seva feina. Treballar el compromís ètic dels professionals ha de ser un primer pas cap a una major autoregulació de la professió, com passa en altres àmbits.
5. Ampliar horitzons de la carrera professional. Per una banda, un mestre és una de les portes al món per als seus alumnes (una de molt important). Seria bo que els mestres coneguin més realitats professionals fora de l'escola, perquè entenguin millor el món, i estiguin en una bona posició per aconsellar als seus estudiants. Per l'altra, de cara a la persona, val la pena que, com ja passa a altres professions, tingui la possibilitat de realitzar activitats professionals diferents al llarg de la

seva carrera professional. En aquest sentit, hauríem de plantejar-nos la qualificació dels mestres de forma que reflecteixi les seves capacitats docents, sens dubte, però també la seva experiència i coneixement sobre la seva àrea d'estudi, i en aquest sentit cal valorar propostes com les dobles titulacions, que acreditin la competència en els dos àmbits: l'educatiu i l'especialitzat en alguna àrea de coneixement o professional.

6. Veu del professorat. Hem deixat un punt més obert com aquest al final per expressar que seria convenient que els mestres tinguessin més presència pública com a tals, ja que en el fons la seva visió com a professionals de l'educació és central quan parlem de temes educatius, però també ho és la seva presència pública com a actors socials rellevants de les nostres comunitats, com a formadors dels seus futurs membres.